

Bâkıllânî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Adlı Eserinin Bedî Sanatları Açısından İncelenmesi

Öz: Hicri dördüncü yüzyılın önde gelen Eş'ari kelimcilerinden olan Bâkıllânî (ö. 403/1013), kelami konuların dışında Kur'an'ın i'câzına dair bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde Bâkıllânî, kendisinden önce bu sahada eser kaleme alan Rummâni ve Hattâbî'nin bazı açılardan izini takip etmiştir. Bu çalışmada, Bâkıllânî'nin söz konusu eserinde Arap belâgatının sacayaklarından biri olan bedî ilmi sanatlarını nasıl uyguladığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda müellifin bu eserinde bedi sanatlarını uygulamaya özen gösterdiği gözlemlendi. Anlaşılan Bâkıllânî, Kur'an'ın nazmının mucize oluşuna dair kanıtlar ortaya koyarken yine Kur'an'ın edebi üslubuna öykünmüştür. Arap edebiyat eleştirmenlerinin bir kısmı şiir ve nesirde bedî sanatlarının tekellüflü kullanılmasının eserin sıdk ve doğruluğuna halel getirebileceği ve bunun bir eleştiri konusu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bakımdan çalışmada, Bâkıllânî'nin belâgat sanatları açısından ne kadar doğal olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Eser, bedî sanatlarının İslam teoloji klasiklerinde de kullanıldığı varsayımından hareket etmiştir.

Adnan
ARSLAN*

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belâgati, Bâkıllânî, İ'câz, Bedî, Kelâm ilmi.

Investigation of al-Bâqillânî's Work titled İ'jâz al-Qur'an in terms of Badi Arts

Abstract: Abû Bakr al-Bâqillânî (d. 403/1013), one of the leading Ash'ari theologians of the fourth century Hijri, wrote a work on the i'jâz of the Qur'an apart from theological topics. In this work, al-Bâqillânî followed in some respects the footsteps of al-Rummâni and Khattabi, who wrote works in this field before him. In this study, how al-Bâqillânî applied the science of bedî, which is one of the pillars of Arabic rhetoric, in his aforementioned work was examined. As a result of the examination, it was observed that the author took care to apply the rhetorics in this work. Apparently, al-Bâqillânî imitated the literary style of the Qur'an while presenting the proofs that the verse of the Qur'an is a miracle. Some of the Arab literary critics have stated that the monolithic use of the badi arts in poetry and prose may harm the sincerity and accuracy of the work, and that this is a subject of criticism. In this respect, in the study, it has been tried to determine how natural Bâkıllânî is, in terms of rhetoric arts. The work is based on the assumption that the badi arts are also used in Islamic theology classics.

Keywords: Arabic language and rhetoric, al-Bâqillânî, İ'jâz, Badi, the Science of Kalam.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı. E-posta: adnan.arslan@bilecik.edu.tr ORCID: 0000-0002-3989-6612.

Giriş

Arapların edebiyata özellikle de şiire ne denli önem verdikleri izaha ihtiyaç bırakmayan bedihi bir meseledir. Cahiliye denilen İslam öncesi döneme ait şiirlerin Kur'ân'ın anlaşılmasında bizzat sahabe tarafından merci görülmesi ve incelenmesinin tavsiye edilmesi¹ bu hususta önemli bir veridir. Zira vahiy kaynaklı olup insanları nura çıkarma vaadinde bulunan Kur'ân'ın², garib kelime ve üsluplarındaki müphemliği -haddizatında aşağılayıcı çağrışıma sahip- cahiliye dönemi şiiriyle gidermeye dair tavsiyeler Araplarda şiir lehinde güçlü bir teyittir. Sadr-ı İslam denilen İslamiyet'in ilk yıllarında nispeten ihmal edilen şiir, Emeviler ile birlikte tekrar canlılık göstermiş ve nihayet Abbasiler ile birlikte Arap şiirinin medar-ı iftiharî şairler ortaya çıkmıştır.³ Özellikle hicri dört ve beşinci yüzyıllar Arap edebiyatı açısından oldukça verimli bir döneme tekabül etmektedir. İster nesir olsun⁴ ister şiir,⁵ Arap edebiyatçıları selefleri ve birbirleriyle adeta yarışa girişmiş ve edebi seviyeyi gösteren çitayı sürekli yukarı çekmeye çalışmışlardır.

Şairlerin özgünlük ve üstünlük elde etmek için şiirlerini bambaşka üslup ve biçimlerle süsleme isteği, söz sanatlarında yeni arayışlara sevk etmiş ve bedî denilen sanatlara sürekli yenilerinin eklenmesine vesile olmuştur.⁶ Edebiyata gösterilen bu ilgi, edebi kaygı ürünü olmayan teorik ve teolojik metinlerin yazımına da yansımıştır. Bunun bir tezahürü olarak, konusu edebiyat olmadığı halde kelim, tefsir, hadis hatta kıraat gibi oldukça teknik bilgilere dayalı disiplinlerde dahi edebi dil ve üslubun izleri görülmektedir. Çağdaş akademik literatürde *نَظْرِيَّةُ النَّظْمِ / nazım teorisi* olarak kavramlaşacak⁷ ve lafız-mana tartışmaları ekseninde ele alınacak *İ'câzu'l-Kur'ân* meselesi de hicri dördüncü asrın önemli konuları arasında yer alır. Bu hususta eser kaleme alan Bâkılânî, telifi boyunca söz sanatlarına önem vermiştir. Bu çalışmada mezkûr eserdeki bedî sanatları incelenecek ve İslami eser yazımında bedî sanatlarına başvurulmasının bir gelenek haline geldiği varsayımı incelenecektir.

¹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Kitâbü İzâhî'l-vakf ve'l-ibtidâ' (fi Kitâbillâh)*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramadân (Şam: Mecmau'l-Lugatî'l-Arabiyye, 1971), 1/62.

² Kur'ân Yolu (Erişim 08 Eylül 2022), el-Hadîd 57/9.

³ Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber (Kitâbü Tercemânî'l-İber) ve divânü'l-mübedde' ve'l-haber fi eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âsarâhüm min-zevî's-sultânî'l-ekber* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 1/304.

⁴ Husâm Muhammed Alim, *Dirâsâtun fi'n-nesri'l-Arabî* (Kahire: Câmiatu'l-Ezher, 2006), 105.

⁵ Ahmed Hasen ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî* (Kahire: Dâru'n-Nahda, ts.), 254.

⁶ Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/320-322.

⁷ Zuheyr Bahtî Dehmûr, *Nazariyyetu'n-nazm* (b.y.: Menşûrât Zahte eş-Şuhab, 2019).

1. Bâkîllânî ve İ'câzu'l-Kur'ân Adlı Eseri

Bâkîllânî özellikle Eş'arî Mezhebi kelamı açısından son derece önemli bir isimdir. Bu yüzden müellif hakkında Türk ve Arap akademisinde çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır. Müellifin hayatı ve ilmi şahsiyeti hakkında burada bilgileri tekrar etmek yerine ilgili çalışmalara atıfta bulunmak yeterli olacaktır.⁸ Diğer taraftan İ'câzu'l-Kur'ân meselesi de pek çok akademik çalışmanın kadrajına girmiş bir konudur. Buna dair ilgili çalışmalardan bilgi alınabilir.⁹ İ'câzu'l-Kur'ân adlı eser özelinde ise ülkemizde genel bir tanıtımı amaçlayan bir yüksek lisans tezi¹⁰ ve bir de makale çalışması mevcuttur.¹¹ Arap dünyasında ise eser İ'câz araştırmaları konusunda ilgi odağı olmuştur. Abdurrahman el-Bicâvî,¹² Muhammed Ebû Mûsâ,¹³ İbrâhîm Ahmed Ebû Gâliye,¹⁴ Said b. Abdülazîz,¹⁵ ve Medenî Medûr,¹⁶ gibi araştırmacılar makale düzeyinde eseri içerik bakımından incelemiştir. Eser tematik açıdan Arap dünyasında lisansüstü düzeyde de pek çok araştırmancının konusu olmuştur.¹⁷ Şezâ 'Atâ Selîm Bâkîllânî ve Cürçânî'nin İ'câz konusundaki yaklaşımlarını karşılatırmıştır.¹⁸ Muhammed b. Abdülazîz el-'Avâcî ise aynı konuda Bâkîllânî'yi İbn Teymiyye'nin yaklaşımı ile mukayese etmiştir.¹⁹ Eseri İ'câz

⁸ Bâkîllânî hakkında genel hatlarıyla bilgi edinmek için bk. Şerafettin Gölçük, "Bâkîllânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/531-535.

⁹ İ'câzu'l-Kur'ân hakkında birkaç çalışma için bk. Numan Konaklı, "İ'câzü'l-Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (2012), 251-290; Mehmet Emin Yurt, "İ'câzu'l-Kur'ân İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci", *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 191-226; Yusuf Şevki Yavuz, "İ'câzü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/403-406.

¹⁰ Adnan Kara, *Bakillani'nin "İ'cazu'l Kur'an" Adlı Eserine Göre Kur'an'ın İ'câzı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

¹¹ Celalettin Divlekçi, "Bâkîllânî'nin (ö. 403/1013) "İ'câz Anlayışı", *Ekev Akademi Dergisi* 23/80 (2019), 73-94.

¹² Abdurrahman el-Bicâvî, "el-Bâkîllânî fi İ'câzi'l-Kur'ân", *el-Va'yul-İslâmî* 23/276 (1987), 18-23.

¹³ Muhammed Ebû Mûsâ, "Vucûhul-İ'câz 'inde'l-Bâkîllânî", *Mecelletu'l-Ezher* 90/11 (2017), 2138-2142.

¹⁴ İbrâhîm Ahmed Ebû Gâliye, "el-Bâkîllânî ve Cuhûduhû fi'l-İ'câzi'l-belâğî", *Mecelletu'l-kal'a* 14 (2020), 43-62.

¹⁵ Said b. Abdülazîz, "Nazarâtun fi İ'câzi'l-Kur'ân 'inde'l-Bâkîllânî", *Mecelletu kulliyeti'l-âdâb bi'l-vâdi'l-cedîd* 4 (2016), 1-18.

¹⁶ Medenî Medûr, "el-Edâtul-belâğîyye fi İ'câzi'l-Bâkîllânî", *Mecelletu'l-'ulumî'l-İctimâ'iyye* 13 (2005), 7-26.

¹⁷ Süreyyâ Kemâl Alî, *Nazratu'l-Bâkîllânî el-edebîyye ile'l-İ'câz-il-Kur'ânî* (Kahire: Aynşems Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1980).

¹⁸ Şezâ 'Atâ Selîm, *el-Muvâzene beyne mezhebeyi'l-Bâkîllânî ve'l-Cürçânî* (Yermük: Yermük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

¹⁹ Muhammed b. Abdülazîz el-'Avâcî, *İ'câzu'l-Kur'ânî'l-Kerîm 'inde Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye ma'a'l-mukâ-rane bi-kitâbi İ'câzi'l-Kur'ân li'l-Bâkîllânî* (Medine: Medine İslam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

konusu bağlamında inceleyen çalışmalar bunlarla sınırlı değildir. Daha pek çok akademik çalışmanın yapıldığı müşahede edilmektedir. Hatta İ'cazu'l-Kur'ân araştırmacısı Fadl Hasen Abbâs'a göre eser, asırlarca İ'câz konusunda - alandaki tek referansmış gibi- ana kaynak olarak ele alınmıştır.²⁰

Girişte bahsedildiği gibi eserde işlenen konunun sunumunda edebi bir dil ve üslup da hâkimdir. Bazı araştırmacıların bu açıdan da eseri incelediği dikkatimizi çekmiştir. Yazar bilgisine ulaşamadığımız çalışma, 1983 yılında Asyût Üniversitesi Arap Dili Fakültesi Dergisinde yayımlanmıştır. Künye bilgilerinden sekiz sayfa olduğu anlaşılan çalışmaya ulaşma imkânımız olmamıştır. Ancak çalışmanın başlığından, eserdeki edebi sanatların yoğunluğunun daha önce başka araştırmacılarının da dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. Yine ulaşamadığımız diğer bir çalışma başlığı ise الصورة البديعية في كتاب إعجاز القرآن للباقلاني *Bâkılânî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Adlı Eserinde Bedî' Yansımaları* şeklindedir. Başlık, eserin içerisinde bedî' sanatlarının araştırılmaya şayan düzeyde yoğun olduğuna işaret etmektedir. Ne var ki bu çalışmanın metnine de ulaşmak mümkün olmamıştır. Diğer taraftan eserin bedî' sanatları açısından incelenmiş değil de müellifin bedî' sanatlarına yaklaşımını araştırmış olma ihtimali de vardır. Ulaşamadığımız bu çalışmaların, eserdeki bedî' sanatlarını hangi keyfiyette ve ne hacimde ele aldığı en azından Türk akademisi açısından henüz araştırılmış değildir. Bu bakımdan böyle bir makalenin ülkemizde kaleme alınması ihtiyacı kendini hissettirmiştir.

2. Bedî' İلمي Açısından İ'câzu'l-Kur'ân

Bâkılânî denilince ilk akla gelen O'nun, sahasında otorite bir Eş'arî kelimcisi olduğudur.²¹ Ancak şu var ki Bâkılânî şiir eleştirisi yapabilecek kadar edebiyat bilgisine sahip biridir. Onun şiire yatkınlığını ve edebi bir zevk-i selim sahibi olduğu İ'câzu'l-Kur'ân adlı eserindeki şair ve şiir karşılaştırmalarından anlaşılmaktadır. Hatta eser, başlığı İ'câzu'l-Kur'ân olmasına rağmen yoğun şiir eleştirileri ve uzayıp giden şair mukayeselerinden dolayı eleştirilmiştir.²² Bâkılânî, şiir eleştirisinde bulunurken, şairlerin tekellüflü bir dil kullanmalarını ve haşve eğilimli olmalarını büyük bir kusur olarak görür.²³ Müellifin, Kur'ân'ın İ'câz yönlerine tahsis ettiği eserinde oldukça büyük ölçüde Arap şairlerinin şiirlerine yer vermesi, onların tenkidıyla meşgul olması yine İ'câzı ortaya

²⁰ Fadl Hasen Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân* (Amman: Menşûrâtu Câmi'ati'l-Kuds, 1997), 69.

²¹ Müellifin kelamî görüşleri ve Eş'arî Mezhebi içerisindeki yeri hakkında bk. Muhammed Ramazan Abdullah, *el-Bâkılânî ve ârâhu'l-kelâmîyye* (Bağdat: Matbaatu'l-Umme, 1986).

²² Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 69.

²³ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 222, 223.

koymak içindir. Zira Bâkılânî Kur'ân'ın beyanındaki mucizeliği anlayabilmek için en azından Cerîr (ö. 110/728 [?]), Ferezdak (ö. 114/732), ve Ahtal (ö. 92/710-11) arasında bir hüküm verebilecek kadar edebi olgunluğa sahip olmayı gerekli görür. Müseylime'nin nazım adına uydurduğu saçmalıklarındaki alay edilesi çirkinliği göremeyen bir kişi eserin başından beri izah edilen icâz inceliklerini kavrayamayacaktır.²⁴ Bu açıdan esere yöneltilen eleştirinin yerinde olmadığını ifade etmemiz gerekmektedir. Bedî ilmi alt başlıkları oldukça fazladır. Bu çalışmada eserde öne çıkan bedî sanatları incelenecektir.

2.1. Tıbak

Ünlü Grek filozofu Pythagoras (Pisagor) (m.ö. 570 [?]-500 [?]) güzelliği, birbirine zıt olan şeylerin, karşıtlıkların harmanlanmasıyla ortaya çıkan dengeden oluşan uyum olarak tanımlamaktadır.²⁵ Günümüzden onlarca asır öncesine ait olan bu tanımlama, antik çağlardan²⁶ günümüze kadar edebi eserlerde anlam bakımından zıt olan sıfat veya olguların bir araya getirilmesindeki estetik değer²⁷ sebebini izah etmektedir. Varlıkta tecelli eden bu estetiğin Arap edebiyatındaki karşılığı tıbâk sanatıdır. Bedî ilmi otoritesi İbnü'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) *mutâbaka* olarak kavramlaştırdığı tıbâk,²⁸ birbirine karşıt iki öğenin bir sözde, bir dizede veya beyitte bir araya getirilmesi şeklinde tanımlanır.²⁹ Muhteva itibarıyla zıtların ahengini yansıtan bu sanat, Kur'ân³⁰ ve hadis³¹ başta olmak üzere İslam edebiyatının her türünde görülebilmektedir.³² Stilistik bir figür olarak tıbâk sanatı ile karşıt

²⁴ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 247.

²⁵ İsmail Şimşek, "Antikçağdan Alman İdealizmine; Estetik Bir Değer Olarak Güzellik", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 332.

²⁶ Joze Krasovec, "The Definition of Antithesis in Literature and its Place in the Hebrew Bible", *Antithetic Structure in Biblical Hebrew Poetry* (Leiden: Brill, 1984), 1.

²⁷ İbn Hâzım el-Kârtacennî, *Minhâcu'l-buleğâ ve sirâcu'l-udebâ*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûca (b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, ts.), 48.

²⁸ Ebü'l-Abbâs Abdullâh İbnü'l-Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedî*, thk. İrfân Mutracî (Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 2012), 48.

²⁹ İsmail Durmuş, "Tezat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/58.

³⁰ Örnekler için bk. Necdet Çağıl, "'Tıbâk' [Tezat] Sanatı Bağlamında Kur'an'da Optimizm", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 48 (Aralık 2017), 19-53.

³¹ Hadislerde tıbâk sanatının uygulanmasına dair müstakil bir çalışma için bk. Ferîd Muhammed Bedevî, *Belâgatu't-tıbâk ve'l-mukâbele fi'l-Hadîsi'n-Nebevî* (Mısır: Ezher Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

³² Tıbak hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Süleyman Cesur, *Arap Dili ve Belagatinde Tıbak Sanatı*

şeyler bir araya getirilir ve verilmek istenen mesaj zihinde daha berrak beliren imgeler haline gelir.³³ Bâkılânî ifadelerine güzellik katmak için bu sanata sıklıkla başvurmuştur. Aşağıdaki paragrafta bunun örnekleri görülür:

هيهات هيهات! إن الصبح يطمس النجوم وإن كانت زاهرة، والبحر يغمر الأنهار وإن كانت زاخرة.
*Heyhat, heyhat. Sabah, yıldızları –ne kadar parlak da olsalar- söndürür. Deniz nehirleri – ne kadar taşkın da olsalar- içine alır.*³⁴

Bu iki cümlede aslında hafî tezat denilen dolaylı bir tıbâk sanatı uygulaması bulunmaktadır. يطمس (siler, ortadan kaldırır) ve زاهرة (ışıl ışıl parlak) ile يغمر (kaplar, içine alır) ve زاخرة (dolu, taşkın) arasında zıtlık ilişkisi bulunmaktadır.

Tıbâk sanatının izlerini gördüğümüz diğer bir paragrafta ise Bâkılânî cümlelerinin şu şekilde terkip eder:

وإذا علا الكلام في نفسه، كان له من الوقع في القلوب والتمكن في النفوس، ما يذهل ويبهج، ويقلق ويؤنس، ويطمع ويؤيس، ويضحك ويبكي، ويحزن ويفرح، ويسكن ويزعج، ويشجي ويضطرب.

*Bir söz ne derece yüce olursa o derece kalplere etki eder ve gönüllere yerleşir. Öyle ki bu kelimeler, dehşete düşürür ve sevindirir; kaygılandırır ve ünsiyet verir; umut verir ve ümidi kırar; güldürür ve ağlatır; üzüntü verir ve sevindirir; sükûnet verir ve rahatsız eder; durgunluk verir ve coşturur.*³⁵

Bu minval üzere uzayıp giden paragrafta tıbâk sanatı kendini belirgin bir surette hissettirmektedir. Bâkılânî'nin bu cümlelerinde, anlamları zıt fakat olumluluk açısından aynı olan fiiller bir araya getirilmiş ve *Tıbâku'l-îcâb* sanatı uygulanmıştır.³⁶

2.2. Seci

Şiirdeki kafiyenin nesirdeki dengi olan seci³⁷, kulağa hoş gelen bir ses ahengi teşkil ettiği için sıklıkla başvurulmuş bir söz sanatı olmuş ve Arap nesrinin en belirgin özelliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. İslam öncesi dönemde de hatiplerin konuşmalarında secinin baskın olduğu bilinmektedir.³⁸ Cahiliye

(Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

³³ Nigora Ruzibaeva, "Peculiarities Of The Antithesis In The Literary Text", *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 7/11 (2019), 150.

³⁴ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 191.

³⁵ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 277.

³⁶ Mustafa es-Seyyid Cebr, *Dirâsâtun fi 'ilmi'-bedî'* (B.y.: Dureym li't-Tibâa, 2007), 20.

³⁷ Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beyrut: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 431.

³⁸ İbrahim Şanlı, *Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Nesir* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal

döneminde kâhinlerin ayırt edici özelliği olduğu için Hz. Peygamber zamanında hoş görülme-yen secili ifadeler halifeler döneminde yine hatipler tarafından kullanılabilir olmuş ve bunda bir beis görülmemiştir.³⁹ Yine bu dönemden itibaren devlet kurumlarına hitaben kaleme alınan dilekçelere verilen cevaplar gibi bürokratik metinlerde dahi secili ifadeler yaygın olarak kullanılmış⁴⁰ Abbasiler dönemi resmi yazışmalarında seci bir gelenek halini almıştır.⁴¹ Arapların bürokratik dilinde dahi bu derece yaygın olan seci sanatı hakkında şunu rahatlıkla söylemek mümkündür ki secili ifade biçimi yazılı ve sözlü Arap kültürünün hâkim bir unsuru olmuştur. Dolayısıyla Bâkîllânî'nin bu eserinde secili ifadelerle rastlamak şaşırtıcı olmamıştır. Aşağıdaki paragrafta bunun örnekleri görülecektir:

واعلم أن هذا علم شريف المحل، عظيم المكان، قليل الطلاب، ضعيف الأصحاب، ليست له عشيرة تحميه، ولا أهل عصمة تفتن لما / فيه. وهو أدق من السحر، وأهول من البحر، وأعجب من الشعر.

*Şunu bil ki bu, şanı yüce, konumu büyük, taliplisi az ve liyakatlı olanı kıt bir ilimdir. Bu ilmi muhafaza edecek kimseler yok denecek kadar azdır. Bu ilmin kavrayacak kapasitede kimseler de yok. Ayrıca bu ilim, sihirden ince, denizden ürkütücü ve şiirden de daha ilginçtir.*⁴²

Bu paragrafta Bâkîllânî'yi bir ilmin önemini vurgularken görürüz. Muhtemeldir ki teşvik sadedinde edebi sanatları kullanma ihtiyacı hissetmektedir. Cümle sonlarında şiirdeki kafiyeyi andıracak bir şekilde melodik bir ahenk tutturmaya çalışır. الطلاب ve الأصحاب kelimeleri ba "bâ" harfi, تحميه ve فيه ise ه harfi, السحر, البحر kelimeleri ise ر "râ" harfi üzere uyumludur.

Diğer bir paragrafta ise âyetin cüzleri arasındaki uyumu anlatırken cümlelerini şu şekilde kurar:

أنظر إلى هذه الكلمات الأربع التي ألف بينها، واحتج بها على ظهور قدرته، ونفاذ أمره، أليس كل كلمة منها في نفسها غرة؟ وبمنفردا درة؟ وهو - مع ذلك - يبين أنه يصدر من علو الأمر، ونفاذ القهر، ويتجلى في بهجة القدرة، ويتحلى بخالصة العزة، ويجمع السلاسة إلى الرصانة، والسلامة إلى المتانة، والرونق الصافي، والبهاء الضافي.

Bu cümlelerin arasını telif eden dört kelama bir bak ki bunlarla kudretinin

Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 40.

³⁹ Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423), 1/241

⁴⁰ Muhammet Selim İpek, "Arap Edebiyatında Tevkî'ât Ve Edebî Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/58 (Ağustos 2018), 92.

⁴¹ Örnekler için bk. Muhammed Faruk Çakır, "Abbasi Devlet Ricâline Ait Örnekler Bağlamında Klasik Arap Edebiyatının İlk Yazılı Edebî Türlerinden "Tevkîât", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2018), 506.

⁴² Bâkîllânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 184.

*zuhuruna ve emrinin nüfuzuna delil getirir. Bu cümlelerin her bir kelimesinin ayrı ayrı birer parlaklığı yok mu? Tek tek bir inci misali değil mi? Bununla beraber o, meselenin ulviyetinden, hâkimiyetin nüfuzundan sudur ediyor ve kudretin güzelliğinde tecelli ediyor ederken saf bir izzeti de kuşanıyor. Sağlamlığa akıcılık, tutarlılığa hatalardan selamet, pırıl pırıl bir parlaklık ve kıymetlilik katıyor.*⁴³

Bâkılânî, bu cümlelerle nazari bir meselenin ayrıntılarını ilmi kriterlerle tahlil ediyor değildir. Makam, âyetin belagatini meth u sena etmeye yöneliktir. Bu yüzden edebi sanatlara daha fazla ihtiyaç duymuştur. Bu sanatlar içerisinde seci açıkça kendini gösterir. دُرَّةٌ ve عُرَّةٌ kelimeleri anlam ve telaffuz bakımından uyumludur. Keza الأَمْرُ ve القَهْرُ kelimeleri de şiirsel bir tını içerisinde. Peş peşe gelen şu dört kelime de hem vezin hem de son harfin telaffuzu bakımından bir ahenk sergiler: المتانة، السلامة، الرصانة، السلاسة. Ayrıca الصافي ve الصافي sıfatları da vezin ve son harf bakımından uyumludur.

Diğer bir fasılda Bâkılânî, Neml Sûresi'nin nazmındaki ı'câzı ele alırken ifadelerini seci sanatıyla süslemek ister:

ثم انظر في آية آية، وكلمة كلمة: هل تجدها كما وصفنا: من عجيب النظم، وبديع الرصف؟ فكل كلمة لو أفردت كانت في الجمال غاية، وفي الدلالة آية، فكيف إذا قارنتها أخواتها، وضامتها ذواتها: مما تجري في الحسن مجراها، وتأخذ في معناها؟

*Sonra âyet âyet, kelime kelime bir bak. Nazmının harikaliği, dizilişin güzelliği açısından tam da bizim anlattığımız gibi değil mi? Her kelime eğer teker teker incelense güzellikte bir zirve, anlamlılıkta bir mucize. Bir de bu kelimeleri diğer kardeşleriyle (kelimelerle) bir araya getirsen, eklesen onları yan yana. Bu takdirde güzelliğinin mecrasında akıp gittiğini, manasında coştüğünü görürsün.*⁴⁴

Bu paragrafta şu kelimeler seci içerisinde: مجراها; ذواتها ve أخواتها; آية ve غاية ve معناها.

Diğer bir paragrafta da seci uygulamasını görürüz:

هل تعرف شرف هذه الكلمة لفظاً ومعنى، ولطيف هذه الحكاية، وتلاؤم هذا الكلام، وتشاكل هذا النظام؟ فكيف يهتدي إلى وضع هذه المعاني بشري، وإلى تركيب ما يلائمها من الألفاظ إنسي

Lafız ve mana bakımından bu kelamın yüceliğini fark edebiliyor musun? Bu kıssanın letafetini, sözdeki ahengi, dizilişin benzerliğini anlayabiliyor musun? Bu manaları bir beşer nasıl vaz edebilir? Nasıl bir insan buna uygun düşecek

⁴³ Bâkılânî, ı'câzu'l-Kur'ân, 188.

⁴⁴ Bâkılânî, ı'câzu'l-Kur'ân, 190.

*lafızlar terkip edebilir?*⁴⁵

Bu paragrafta الكلام ve النظام ile بشري ve إنسي kelimeleri ses bakımından ahenk içerisindedir.

Bir başka paragrafta yine secinin örneklerini görürüz:

وإذا تأملت على ما هديناك إليه، ووقفناك عليه، فانظر هل تجد وقع هذا النور في قلبك، واشتماله على لبك، وسريانه في حسك، ونفوذه في عروقك، وامتلاءك به إيقاناً وإحاطة، واهتدائك به إيماناً وبصيرة؟ أم هل تجد الرعب يأخذ منك مأخذه من وجهه، والهزة تعمل في جوانبك من لون، والأريحية تستولي عليك من باب.

*Sana burada gösterdiğimiz, arz ettiğimiz hususları teemmül ettiğinde bak bakalım bu nurun kalbine düşüşünü, aklını fethettiğini, hislerine sirayet, damarlarına nüfuz ettiğini, tam bir kanaatle içinin mutmain olduğunu ve iman ve basiret bakımından doğru yola vasıl olduğunu görebilecek misin?*⁴⁶

Bu paragrafta seci zirve yapmış gibidir. Hemen her cümlede şiirsel bir melodi güçlü bir şekilde aşikâre duyulmaktadır. Önce harf-i cerlerin ahengi ile başlar: عَلِيَّهِ ve إِلَيْهِ. Daha sonra mütekellim cer zamirleri benzer uzunluktaki ibareleri süsler: عُرُوقِكَ ve حَسِّكَ، لَبِّكَ، قَلْبِكَ. Daha sonra إِيْقَانًا ve بَصِيرَةً ve إِحْاطَةً ifadeleri birbirlerine hem muvazeneli hem de seci içerisindedir. بَابٍ ve لَوْنٍ ve وَجْهِ kelimeleri de birbirine atfedilmiş ibarelerde son harfleri farklı olsa da kesra tenvidinden dolayı telaffuz bakımından aynılık arz etmektedir.

Bu başlık altında verebileceğimiz son örnekte iki cümle sonlarında fiillerin morfolojik ve fonetik açıdan uyum içinde olduğu görülür:

الكلام على مطاعن الملحدة في القرآن مما قد سبقنا إليه، وصنف أهل الأدب في بعضه، فكفوا، وأتى المتكلمون على ما وقع إليهم، فشفوا.

*Mülhidlerin Kur'ân hakkındaki iftiralarına dair söyleyeceğimiz sözlere daha öncesinde yer verdik. Edebiyat ehli kimseler onların bir kısmına dair eserler kaleme aldılar ki bunlar yeterli. Kelamcılar da üzerlerine düşeni yaptılar ki bu da kâfi.*⁴⁷

Bu paragrafın son iki cümlesinde geçen فشفوا ve فكفوا ifadeleri seci sanatının güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

⁴⁵ Bâkîllânî, İ'câzu'l-Kur'ân, 198.

⁴⁶ Bâkîllânî, İ'câzu'l-Kur'ân, 202.

⁴⁷ Bâkîllânî, İ'câzu'l-Kur'ân, 246.

2.3. Müvazene

Bir bedî sanatı olan müvazene, şiir yahut nesirde *iki fâsılanın –yani, iki fıkranın veya iki mısranın son iki kelimesinin– kâfiyelerinin değil de vezinlerinin eşit olmasıdır.*⁴⁸ Söze şiirsel bir melodi kazandıran bu sanatla cümleler ezberlenmesi daha kolay bir nitelik kazanmaktadır. Bâkılânî'nin aşağıdaki cümlelerinde tercih ettiği kelimelerin birbirlerine vezin açısından uyumlu olduğu açıkça görülmektedir:

ومعلوم أنهم لو عارضوه بما تحداهم إليه لكان فيه توهين أمره، وتكذيب قوله، وتفريق جمعه،
وتشتيت أسبابه، وكان من صدق به يرجع على أعقابهم، ويعود في مذهب أصحابه.

*Malumdur ki şayet onlar, Kur'ân'ın kendilerine hodri meydan deyişi karşısında muaraza imkânı bulsalarđ Hz. Peygamberin (sav) davası küçük düşmüş, sözü yalanlanmış, etrafındakiler dağıtılmış ve muvaffakiyetinin vesileleri de darmadağın edilmiş olurdu. Kendisine iman edip arkasına takılanlar da eski dinlerine rücu ederlerdi. Resulullâhın (asm) uğruna terk ettikleri dostlarının yanına geri dönerlerdi.*⁴⁹

Haberin tekaddüm edip müptedanın da kendi içinde şart ve cevap cümlesinden müteşekkil olduğu bu isim cümlesinde Bâkılânî, kelime seçiminde oldukça titiz davranmıştır. Zira müptedadaki şu dört kelime sarf açısından tef'îl babındandır: تَشْتِيت، تَفْرِيق، تَكْذِيب، تَوْهِين. Bu kelimelerden üç tanesinin muzafun ileyhleri de aynı vezin üzeredir: قَوْلُهُ، أَمْرُهُ، جَمْعُهُ. Diğer taraftan birbirlerine atfedilen cümlelerdeki أَصْحَابِهِ ve أَعْقَابِهِ ve kelimeleri de cemi siygası bakımından uyum içerisindedir.

Kur'ân'ın nazmına dair kurmuş olduğu aşağıdaki cümlelerde de benzer bir şekilde müvazene sanatı dikkat çekmektedir.

ليس للعرب كلام مشتمل على هذه الفصاحة والغرابة، والتصرف البديع، والمعاني اللطيفة،
والفوائد الغزيرة، والحكم الكثيرة، والتناسب في البلاغة والشابه في البراعة، على هذا الطول،
وعلى هذا القدر.

*Arapların hiç böyle bir kelamı olmamıştır ki bu uzunlukta, bu hacimde, böylesine fesahat ve garabeti, eşsiz ifade ve latif manaları, bol nükteleri, çokça hikmetli sözleri, belâgatta uyumlu ve harikalıkta benzer sözleri müştemil ola.*⁵⁰

⁴⁸ Mustafa Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî İlmî ve Sanatları* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2018), 335. Klasik tanım için bk. Ebû Muhammed Zekiyüddîn İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîr-ü't-Tahbîr (ff şinâ'ti's-şî'r ve'n-neşr ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân)*, thk. Hafnî Muhammed Şeref (Birleşik Arap Cumhuriyeti: el-Meclisu'l-A'lâ l'i'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.), 386.

⁴⁹ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 128.

⁵⁰ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 36.

Atıflarla birbirine bağlanmış terkiplerle epey uzatılmış bu cümlede hiç Arapça bilmeyen bir kişinin dahi kulağıyla fark edebileceği bir biçimsel sanat söz konusudur. Şöyle ki *harf-i cerler*, *atıf harfleri* ve *işaret isimleri* hariç tutulmak şartıyla cümlede yirmi kelime bulunmaktadır. Bu yirmi kelimedenden dört tanesi *فَعَالَةٌ fe'âle* vezindedir: *الْبِرَاعَةُ*, *الْبَلَاغَةُ*, *الغَرَابَةُ*, *الْفَصَاحَةُ*. Diğer taraftan *والتناسب* ve *التشابه* kelimeleri ise *تَفَاعُلٌ tefâ'ul* vezindedir. *سِيفَاتٌ* olarak getirilen *الْبَدِيعُ*, *الغَزِيرَةُ*, *اللَّطِيفَةُ*, *الكَثِيرَةُ* kelimeleri ise *فَعِيلٌ* vezinde gelen *sıfat-ı müşebbehelerdir*. Bunlardan sadece biri *الْبَدِيعُ* *mevsufundan* dolayı *müzekker* olarak gelmiştir. *والمعاني* ve *الفوائد* ise aynı vezin (*فَوَاعِلٌ*) üzere birbirine mukabildir. Yirmi kelimelik bu cümlede vezin bakımından mukabili olmayan kelime sayısı sekizdir. Dolayısıyla cümlenin kelime sayısı bakımından yarısından fazlasında melodik bir ahenk gözetilmiş bulunmaktadır.

Müvazene sanatının sadece fasılalarda değil tüm cümle düzeyinde de gerçekleştiğini gösteren şu paragraf Bâkılânî'nin biçimsel estetiğe ne denli önem verdiğini göstermektedir:

وإن شرحت لك ما في كل آية طال عليك الأمر، ولكني قد بينت بما فسرت، وقررت بما فصلت - الوجه الذي سلكت، والنحو الذي قصدت، والغرض الذي إليه رميت، والسمت الذي إليه دعوت.

*Sana eğer her âyeti şerh edecek olsam konu uzar da gider. Fakat ben izini takip ettiğim veçhi, meylettığım şekli, hedeflediğim amacı, davet ettiğim yolu açıkladığım kadarıyla izaha kavuşturdum, tafsil ettiğim kadarıyla takrir buyurdum.*⁵¹

Bu paragrafta şu iki cümle birbirlerine vezin (tef'il bâbında mazi fiil, mütekellim siygası) bakımından tam uyum içerisindedir:

بَيَّنْتُ بِمَا فَسَّرْتُ = قَرَّرْتُ بِمَا فَصَّلْتُ

Şu cümleler de öyledir:

الْوَجْهَ الَّذِي سَلَكْتُ = النُّحُو الَّذِي قَصَدْتُ = الغَرَضَ الَّذِي إِلَيْهِ رَمَيْتُ = السَّمْتَ الَّذِي إِلَيْهِ دَعَوْتُ

2.4. İktibas

Bir bedî ilmi terimi olarak iktibas nesir yahut şiirde sözün Kur'ân veya hadisten bir şeyler içermesidir.⁵² Tarife bakıldığında asıl itibarıyla edebi bir

⁵¹ Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 193.

⁵² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûnî'l-edeb* (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-

değeri olmayıp alıntıya benzeyen iktibas edebi bir sanat haline getiren husus, bu alıntılama edebi estetiğin korunmasıdır. Söz sahibi cümlelerini terkip ederken öyle bir yere sevk-i kelimeler eder ki tam da bir âyet yahut hadisin tasdikine denk getirir. Kendi iddiasını dini bir metinle buluşturur o metnin kutsallığından kuvvet alacak ve bu suretle ikna gücü elde etmiş olacaktır. Bu itibarla düz yazı ve şiir sahipleri kimi zaman Müslümanlar nezdinde en değerli sözler olan âyet ve hadislerle kendi sözlerine kuvvet vermektedirler. Dolayısıyla burada iktibas sanat haline getiren şey salt bir alıntı değil, bu alıntının bağlama olan sağlam iribatı ve eski tabirle hüsn-ü tenasukudur. Günümüzde metinlerarası ilişki yahut metinlerarasılık olarak kavramlaşmış hüsn-ü iktibasın yazar, metin ve okur merkezli katkıları ile bir metin, kolektif bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.⁵³ Bir başka deyişle farklı metinlerin bir araya gelişinde gözetilen anlamsal bütünlük ile metnin çağrışım zenginliği artar. İki metin arasındaki bağlantıyı farklı açılardan kurabilme imkânı sunmasıyla hüsn-ü iktibas, okuru yorumlama sürecinde daha fazla aktif hale getirir. Konumuzla alakalı olarak âyetle yapılan iktibaslarda metin ilahi metnin desteğini alır, daha fazla anlama muhtemel bir nitelik kazanır. Burada söze estetik değer katan iktibasın birkaç örneğine göz atmak faydalı olacaktır.

Arap nesrinin en başarılı görülen yapıtlarından birisi Harîrî'nin (ö. 516/1122) *Makâmât* adlı eseridir. Akıcı üslubuyla modern Arap romanına ilham kaynağı olan bu eserde müellif, Ebû Zeyd es-Serûcî adlı hayali bir kahramanın başından geçenleri hayali bir ravinin dilinden tahkiye eder. Eserdeki söz sanatlarının yoğunluğu *Makâmât*'a şiirsel bir nitelik kazandırmıştır. Eserde yer alan aşağıdaki cümle iktibasın nasıl bir sanata dönüştüğünü gösterir:

أنا أنبئكم بتأويله. وأميزُ صحيحَ القولِ من عليه

“Ben size onun yorumunu anlatayım, sözün eğrisi ile doğrusunu birbirinden ayırayım.”⁵⁴

Bu ifadede konuşmacı, muhataplarına olan bitenin hakikatini izah edip gerçeği ortaya çıkaracağından bahseder. İlk ifade söz sahibine ait değildir. Yusuf suresinde Hz. Yusuf'un rüyaları doğru ve isabetli bir şekilde tabir ettiğine değinen bir âyetten iktibasta bulunur. Bununla kendisinin Hz. Yusuf misali bir ilme sahip olduğuna imada bulunur. Ancak bu alıntı cümlede doğal bir akış içerisindedir. İlk cümle ile ikinci cümlelerin son kelimeleri seci içerisindedir. Herhangi bir uyumsuzluk söz konusu değildir.

Vesâiki'l-Kavmiyye, 1423), 7/182.

⁵³ Feyza Bulut, “Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi”, *Edebi Eleştiri Dergisi* 2/1 (2018), 10-13.

⁵⁴ Ebû Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed el-Harîrî, *el-Makâmât* (Beyrut: Matbaatu'l-Maârif, 1873), 239.

Bâkılânî'nin eserinde de çok sık olmamakla birlikte yer yer iktibas sanatına başvurduğu görülmektedir. Örneğin aşağıdaki paragrafında sözünü bir âyetten iktibasta bulunarak sonlandırmaktadır:

فأجل الرأي في سورة سورة، وآية آية، وفاصلة فاصلة، وتدبر الخواتم، والفواتح، والبوادي والمقاطع، ومواضع الفصل والوصل، ومواضع التنقل والتحول، ثم اقض ما أنت قاضٍ

*Sure sure, âyet âyet, fasıla fasıla tefekkür et; hatimeleri, başlangıçları, maktaları, fasıl ve vasıl yerlerini, konu değişikliklerini düşün ve sonra dilediğin gibi hükmünü ver.*⁵⁵

Bu paragrafın son cümlesi olan اقض ما أنت قاضٍ ibaresi Tâhâ suresi 72. Âyetten iktibas edilmiştir. Bâkılânî âyeti kendi ifadesinin içine gayet uygun düşecek şekilde kullanmıştır.

Diğer bir örnekte de Bâkılânî, Cahiliye şiirinin umdesi İmrüülkays b. Hucr'un (ö. 540 dolayları) şiirlerinin Kur'ân ile kıyas edenlere verdiği cevapta şöyle der:

وإذ كنا قد بينا أن شعر امرئ القيس - وهو كبيرهم الذي يقرون بتقدمه، وشيخهم الذي يعترفون بفضلته

*İmrüülkays'ın şiirini izah ettik ki O, şiirde duayen olduğunu kabul ettikleri büyüğü ve üstünlüğünü itiraf ettikleri öncüleri...*⁵⁶

Bâkılânî'nin burada kullandığı كبرهم الذي ifadesinin, Şuarâ suresinde geçen إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ "Anlaşılan o, size sihri öğreten üstadınızmış"⁵⁷ kısmından iktibas edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Hangi ilmî disipline ait olursa olsun kaleme alınan eserler yazıldıkları dönemin entelektüel atmosferinden izler taşırlar. Bâkılânî'nin yaşadığı hicri dördüncü yüzyıl Arap edebiyatının ister nesir olsun ister şiir, en başarılı örneklerinin sunulduğu bir döneme tekabül eder. Dolayısıyla ilmi şahsiyeti ve eserleri kelam tartışmalarına yoğunlaşan müellifin teolojik bir eseri olan İ'câzu'l-Kur'ân'da da edebi sanatlardan izler taşıması açıkçası şaşırtıcı olmamıştır. Fakat eser özelinde dikkatimizi çeken bazı mülâhazaları burada zikretmek gerekecektir.

❖ Bâkılânî, eserinin birden fazla yerinde atıfta bulunduğu şairlerin şiirlerini

⁵⁵ Bâkılânî, İ'câzu'l-Kur'ân, 193.

⁵⁶ Bâkılânî, İ'câzu'l-Kur'ân, 215.

⁵⁷ Şuarâ 26/49.

eleştirirken onların tekellüfte bulunduğunu, duygularını ifade ederken süslü lafızlar arayışında bulunurken aşırıya kaçtıklarını ifade eder. Şairleri kimi zaman yapmacık ve zorlama üsluplara girdiğini söyler. Kendisi de ifadelerinde bedî sanatlarına önem verir. Fakat eleştirdiği edebi tutuma kendisi de düşmemek için özellikle cinastan uzak durmaya çalışmıştır.

- ❖ Bâkılânî'nin bedî sanatları içerisinde en titiz davrandığı sanat müvazene olarak dikkat çekmektedir. Cümlelerinde kullandığı kelimelerin vezin bakımından birbirlerine uyumlu olmasına özen gösterir.
- ❖ Kur'ân'ın belâgat ve fesahat açısından methini amaçladığı cümlelerinde bilhassa ahenkli cümleler kurmaya dikkat eder. Bu tür cümlelerinde şairane bir üslupla hayranlığını dile getirirken üst perdeden sloganik bir üslup kullanır.
- ❖ Bazı araştırmacılar eserin yoğun bir şekilde şiir pasajlarına yer vermesini eserin amacı aleyhine bir olumsuzluk olarak görür. Bu eleştirinin yersiz olduğu kanaatindeyiz. Zira Bâkılânî'nin amacı Kur'ân'ın beyanının mucize olduğunu ispat etmektir. Bilindiği üzere icâz, Kur'ân'ın bir benzerinin getirilememesidir. Öyle ise mucize oluşun argümanı bizzat Arap şiirinin kendi içinde aranmalıdır. Bundan dolayı Bâkılânî, kimi zaman Cahiliye kimi zaman da kendi dönemine kadar gelen büyük Arap şairlerinin şiirlerine eleştirel bakma ihtiyacı hisseder. Şairlerinin şaheserleri olarak yâd edilen ve parmakla gösterilen şiirlerin Kur'ân âyetleri ile karşılaştırıldığında ne kadar sönük ve yetersiz kaldıklarını göstermek ister. Kimi zaman şairleri birbirleriyle kimi zaman da onları kendi şiirleriyle karşılaştırarak edebi hüner bakımından birbirleri arasında seviye farklılığı bulunduğunu gözler önüne serer. Bunu yaparken amacı, Kur'ân'da böyle bir seviye farkının olmadığını ve dolayısıyla da onun beyanının her açıdan rekabet edilemez yüksek bir üsluba sahip olduğunu göstermektir. Bu bakımdan Bâkılânî'nin eserindeki yoğun şiir pasajları gelişigüzel ve bilinçsizce değildir.

Kaynakça

- Avâci, Muhammed b. Abdülazîz. *İcâzu'l-Kur'ânî'l-Kerîm 'inde Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye ma'a'l-mukârane bi-kitâbi icâzi'l-Kur'ân li'l-Bâkılânî*. Medine: Medine İslam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Abbâs, Fadl Hasen. *İcâzu'l-Kur'ân*. Amman: Menşûrâtu Câmi'ati'l-Kuds, 1997.
- Abdullah, Muhammed Ramazan. *el-Bâkılânî ve ârâhu'l-kelâmîyye*. Bağdat: Matbaatu'l-Umme, 1986.
- Alî, Süreyyâ Kemâl. *Nazratu'l-Bâkılânî el-edebîyye ile'l-icâz'il-Kur'ânî*. Kahire: Aynşems Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1980.
- Alim, Husâm Muhammed. *Dirâsâtun fi'n-nesri'l-Arabî*. Kahire: Câmi'atü'l-Ezher, 2006.

- Aydın, Mustafa. *Arap Dili Belagatında Bedî İlmî ve Sanatları*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2018.
- Bedevî, Ferîd Muhammed. *Belâgatu't-tibâk ve'l-mukâbele fi'l-Hadîsi'n-Nebevî*. Mısır: Ezher Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Bicâvî, Abdurrahman. "el-Bâkîllânî fi'î-câzi'l-Kur'ân". *el-Va'yul-İslâmî* 23/276 (1987), 18-23.
- Bulut, Feyza. "Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi". *Edebi Eleştiri Dergisi* 2/1 (2018), 10-13.
- Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423.
- Cebr, Mustafa es-Seyyid. *Dirâsâtun fi'ilmî'-bedî'*. B.y.: Dureym li't-Tibâa, 2007.
- Cesur, Süleyman. *Arap Dili ve Belagatinde Tıbak Sanatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çağıl, Necdet. "Tıbâk" [Tezat] Sanatı Bağlamında Kur'an'da Optimizm". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 48 (Aralık 2017), 19-53.
- Çakır, Muhammed Faruk. "Abbasi Devlet Ricâline Ait Örnekler Bağlamında Klasik Arap Edebiyatının İlk Yazılı Edebi Türlerinden "Tevkîât". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2018), 493-527.
- Dehmûr, Zuheyr Bahtî. *Nazariyyetu'n-nazm*. b.y.: Menşûrât Zahte eş-Şuhab, 2019.
- Divlekçi, Celalettin. "Bâkîllânî'nin (ö. 403/1013) "İ'câz Anlayışı"". *Ekev Akademi Dergisi* 23/80 (2019), 73-94.
- Durmuş, İsmail. "Tezat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ebû Gâliye, İbrâhîm Ahmed. "el-Bâkîllânî ve cuhûduhû fi'l-i'câzi'l-belâğî". *Mecelletu'l-kal'a* 14 (2020), 43-62.
- Ebû Mûsâ, Muhammed. "Vucûhu'l-i'câz 'inde'l-Bâkîllânî". *Mecelletu'l-Ezher* 90/11 (2017), 2138-2142.
- Gölcük, Şerafettin. "Bâkîllânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/531-535. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Bedî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 5/320-322. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed. *el-Makâmât*. Beyrut: Matbaatu'l-Maârif, 1873.
- İbn Abdülazîz, Said. "Nazarâtun fi'î-câzi'l-Kur'ân 'inde'l-Bâkîllânî". *Mecelletu kulliyeti'l-âdâb bi'l-vâdi'l-cedîd* 4 (2016), 1-18.
- İbn Ebû'l-İsba', Ebû Muhammed Zekiyyüddîn. *Tahrîrû't-Taḥbîr (fi şinâ'ati's-şî'r ve'n-neşr ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân)*. thk. Hafnî Muhammed Şeref. Birleşik Arap Cumhuriyeti: el-Meclisu'l-A'lâ li's-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-İber (Kitâbü Tercemâni'l-İber) ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-ḥaber fi'eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem*

- ve'l-Berber ve men-âşarahüm min-zevi's-sultânî'l-ekber. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *Kitâbü İzâhî'l-vakf ve'l-ibtidâ' (fî Kitâbillâh)*. thk. Muhyiddîn Abdurrahman Ramadân. 7 Cilt. Şam: Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye, 1971.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebû'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed. *el-Bedî'*. Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 2012.
- İpek, Muhammet Selim. "Arap Edebiyatında Tevkî'ât Ve Edebî Özellikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/58 (Ağustos 2018), 90-98.
- Kara, Adnan. *Bakıllani'nin "İ'cazu'l Kur'an" Adlı Eserine Göre Kur'an'ın İ'cazı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Kârtacennî, İbn Hâzım. *Minhâcu'l-buleğâ ve sirâcu'l-udebâ*. thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûca. b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, ts.
- Konaklı, Numan. "İ'câzü'l-Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (2012), 251-290.
- Kur'ân Yolu. Erişim 08 Eylül 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Krasovec, Joze. "The Definition of Antithesis in Literature and its Place in the Hebrew Bible". *Antithetic Structure in Biblical Hebrew Poetry*. Leiden: Brill, 1984.
- Medûr, Medenî. "el-Edâtu'l-belâğiyye fî i'câzi'l-Bâkılânî". *Mecelletu'l-'ulumî'l-ictimâ'iyye* 13 (2005), 7-26.
- Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn. *Nihâyetü'l-ereb fî fününi'l-edeb*. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1423.
- Ruzibaeva, Nigora. "Peculiarities Of The Antithesis In The Literary Text". *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 7/11 (2019).
- Sekkâkî Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf. *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Selîm, Şezâ 'Atâ. *el-Muvâzene beyne mezhebeyi'l-Bâkılânî ve'l-Cürcânî*. Yermük: Yermük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şanlı, İbrahim. *Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Nesir*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Şimşek, İsmail. "Antikçağdan Alman İdealizmine; Estetik Bir Değer Olarak Güzellik". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014).
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İ'câzü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/403-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yurt, Mehmet Emin. "İ'câzü'l-Kur'ân İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci". *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 191-226.
- Zeyyât, Ahmed Hasen. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. Kahire: Dâru'n-Nahda, ts.